

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УНІВЕРСИТЕТ МИТНОЇ СПРАВИ ТА ФІНАНСІВ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ**

XVI Міжнародна наукова конференція

**“ІСТОРІЯ ТОРГІВЛІ, ПОДАТКІВ
ТА МИТА”**

27–28 жовтня 2022 р.

**Дніпро
2022**

Історія торгівлі, податків та мита : матеріали XVI Міжнародної наукової конференції. – Дніпро : Університет митної справи та фінансів, 2022. – 245 с.

У збірнику опубліковані тези доповідей учасників XVI Міжнародної наукової конференції “Історія торгівлі, податків та мита”, присвячені конкретно-історичним, історіографічним та джерелознавчим аспектам розвитку торгівлі, справляння податків та зборів, митних органів окремих держав та міжнародних організацій від стародавніх часів до сьогодення.

ОРГКОМІТЕТ
XVI Міжнародної наукової конференції
“ІСТОРІЯ ТОРГІВЛІ, ПОДАТКІВ ТА МИТА”

Головуючі:

Смолій В. А., д.і.н., академік НАН України, директор Інституту історії України Національної академії наук України;

Ченцов В. В., д.і.н., д.держ.упр., проф., перший проректор Університету митної справи та фінансів.

Заступники головуючих:

Дячок О. О., к.і.н., доц., доцент кафедри історії та теорії держави і права Університету митної справи та фінансів;

Колесников К. М., д.і.н., проф., завідувач кафедри історії та теорії держави і права Університету митної справи та фінансів;

Приймаченко Д. В., д.ю.н., проф., проректор з наукової роботи Університету митної справи та фінансів;

Шевченко В. В., кандидатка історичних наук, старша наукова співробітниця відділу історії України XIX – початку XX ст. Інституту історії України НАН України.

Члени організаційного комітету:

Блануца А. В., к.і.н., старший науковий співробітник відділу історії України середніх віків та раннього нового часу Інституту історії України Національної академії наук України;

Дерев'янка Т. П., заступниця начальника відділу документаційного забезпечення Університету митної справи та фінансів;

Марценюк О. О., к.держ.упр., керівниця навчально-наукового центру Університету митної справи та фінансів;

Морозов О. В., д.і.н., доц., професор кафедри історії та теорії держави і права Університету митної справи та фінансів;

Разживін В. М., PhD в галузі економіки, начальник відділу міжнародних зв'язків Університету митної справи та фінансів.

ISBN 978-966-328-193-3

© Колектив авторів, 2022

© Університет митної справи та фінансів, 2022

© Інститут історії України, 2022

ЗМІСТ

Боровик П. М., Мізерака Я. О. Значення досліджень Ф. К. Горб-Ромашкевича для формування сучасного механізму земельного оподаткування в Україні	8
Дячок О. О. Розвиток торгівлі, оподаткування, митних відносин на сторінках “Українського історичного журналу” (1992–2008 рр.) ..	9
Walkowski G. K. Układ handlowo-celny pomiędzy ksiązętami polskimi a Zakonem krzyżackim z roku 1243	13
Котельницький Н. А. Стаття М. Константиновича та Н. Волк-Карачевського “О новых основаниях губурнской раскладки по уездам Черниговской губурнии” як джерело з історії формування податкової політики земського ліберального руху на півночі Лівобережної України (80-ті рр. ХІХ ст.)	19
Шишпанова Н. О., Нехайчик Є. Є. Історія торгівлі у державах Стародавнього світу	22
Данильчук О. В. Окремі аспекти історичного розвитку оподаткування в стародавні часи	23
Марків Т. В., Морозов О. В. Зовнішньоторговельний фактор колонізації Північного Причорномор’я у VII–V ст. до н. е.	25
Czyżowicz W. Celnictwo w staroindyjskim traktacie “Artthaśastra”	27
Василинич І. Ю. “Данський податок” в історії Англійського та Франкського королівств ІХ–ХІ ст.	30
Кіреєв Д. О. Торговельний світ вікінгів	31
Бульбатенко Є. Ю. Зародження митниці Київської Русі	34
Кадала В. В. Окремі історичні аспекти початкового етапу розвитку митної справи в Україні	36
Макаренко А. С. Український бурштиновий шлях: історія та сучасність	38
Лоза А. Ю. Торгова комунікація “із варяг у греки”	39
Ніжебецький М. О. Внутрішня та зовнішня торгівля Київської Русі	41
Підченко Є. М. Торговля Київської Русі	43
Кропова К. В. Значення “Шовкового шляху” в історії цивілізацій ...	44
Левада О. М., Прохорова Л. А. Значення Великого шовкового шляху в торгових відносинах Сходу та Заходу	46
Санжаров В. А., Бинюк Н. М. Десятина в середньовічному канонічному праві	48
Могиленко К. А. Історичні особливості митної справи в Європі	50
Пишний І. В. Ганзейський союз	52
Струкуленко А. С., Шалобудов В. М. Нові свідчення східної торгівлі ХІV ст. із Нижнього Присамар’я	54
Морозов О. В. Фіскальні джерела Англії на першому етапі Столітньої війни 1337–1347 рр.	56

Смерека Б. В. Подушний податок у середньовічній Європі на прикладі Королівства Англії	57
Санжарова Г. Ф., Павлюх О. А. Необхідність сплати податків у працях Христини Пізанської всупереч тогочасній антиподатковій риториці	60
Мацелик М. О., Санжаров В. А. Доходи Англійської корони від прямого та непрямого оподаткування за володарювання Генріха V (1413–1422)	62
Рябошук К. Ю. Українські землі в торгівлі Великого князівства Литовського	64
Непша О. В. Розвиток торгівлі в епоху Великих географічних відкриттів	67
Гришко С. В., Зав'ялова Т. В. Внесок Генріха Мореплавця у розвиток торгівлі з Африканським континентом	69
Гурбик А. О. Міжнародні транзитні торговельні шляхи на українських землях упродовж XV–XVI ст.	70
Крішан А. Ш. Митна політика королівської влади у Ковелі у XVI–XVII ст.	72
Паславська Н. О. Вплив міжнародної торгівлі на модні тенденції в ранньомодерному Львові (XVI–XVII ст.)	74
Пономаренко І. Д. Кордони Українських земель XVII–XVIII ст.	77
Білий В. А. Історичні та соціальні причини виникнення контрабанди на території України	81
Губський М. О. Торговля Запорозької Січі	83
Кригульська Т. Б. Деякі аспекти розвитку митної системи гетьманщини у XVII–XVIII ст.	85
Földvári S. From the barter to currency: red vine or rhenish florin in the book-trade between the Polish-Lithuanian Commonwealth and the Hungarian Kingdom	86
Арапу В. В. Чума и другие бедствия как факторы, тормозящие торговлю Модавского княжества во второй половине XVIII века	90
Щербань К. С. Історичні аспекти становлення та розвитку податку на доходи фізичних осіб	92
Степанова О. В. Відкупна система оподаткування винокурної промисловості України в першій половині XIX ст.	95
Rutkowski M. Podróże wiślane. Kontrola spławu na Wiśle w Królestwie Polskim w czasach konstytucyjnych i paskiewiczowskich	97
Левченко О. Ю., Новосьолова О. С. Становлення прибуткового оподаткування у Великобританії	100
Овдій С. М. Вплив світового ринку на міське ремесло Цинської імперії другої половини XIX ст.	102

Пилипенко О. Є. Митна політика уряду Російської імперії та її вплив на розвиток зовнішньої торгівлі Наддніпрянської України у другій половині XIX – на початку XX ст.	103
Біла К. В. “Мирські капітали”: до питання джерел наповнення бюджетів органів селянського самоврядування в Україні у другій половині XIX ст.	105
Ніколайчук Д. О. Одеська комісія інспекторів акціонерних страхових товариств	108
Шевченко В. В. Товариства благоустрою у боротьбі за фінансові ресурси: кейс промислових поселень Донбасу і Придніпров’я (початок XX ст.)	109
Latawiec К. Południowo-Zachodni Rewir Celny w latach 1912–1918. Struktury-kompetencje-ludzie	112
Силка О. З. Торговельна складова у діяльності Золотоніської “Просвіти” у 1917–1918 рр.	113
Дейнеко С. М. Дипломатична пошта та її вміст (на матеріалах Харківської митниці, 1922 р.)	115
Куча Е. В. Як працювала американська алкогольна торгівля в епоху сухого закону	118
Калюжна А. О. Податкова система за радянських часів	120
Македон В. В. Ретроспектива становлення міжнародної торгівлі США	122
Фрадинський О. А. Вартісна структура ленд-лізу зі США в СРСР протягом 1941–1945 рр.	124
Ходченко О. Є. Lend-lease act 1.0 and land-lease act 2.0 як важлива складова допомоги у війні	126
Шамова Д. В. Фарцовка по-“одеськи” та її особливості	128
Соколов А. В., Резнікова Е. Р. Розвиток митної справи в Україні: історичний ракурс	130
Самофатов М. І. Італійське економічне диво та європейська інтеграція	132
Каковкіна О. М. Дніпропетровщина у торговельних зв’язках СРСР і Великої Британії у 1960–1980-х рр.	134
Мазур О. О. Роль упровадження нових форм кооперації та колективного підряду в реалізації завдань Продовольчої програми 1982 р. в Україні	136
Архирейський Д. В. Контрабанда як маркер політичного режиму (на прикладі СРСР)	138
Пивоваренко О. А. Антропология бренду українського сала	140
Макарова С. О. Доктрини походження сервісної моделі держави ...	143
Гузенко О. П. Окреслення історичних сегментів першого етапу розвитку правового становлення митного контролю в Україні	145

Перепьолкін С. М. Генеза міжнародного співробітництва України з питань митної справи	147
Матвієнко О. А. Роль зовнішньої торгівлі у діяльності митниці	149
Zappel L. History of free trade agreements and the related role of customs	150
Rogmann A. Past and present of the International convention on the simplification and harmonization of customs procedures	152
Ченцов В. В. Історія митної служби Республіки Корея	153
Карпенко Р. В., Гапотій В. М. Історія податкового стимулювання: актуальні питання	155
Widdowson D. Cross-border windows of opportunity	157
Altemöller F. Trade conflicts, sanctions and the World trade system: is there an institutional response in a world of multilateralism that is going to lose perspective?	162
Карпенко А. В., Карпенко Н. М. Передумови формування та розвитку митної системи України	165
Макарова О. О. Логістичний підхід до управління митною справою в умовах кризових явищ	167
Заюков І. В. Реалізація митного безвізу як важлива складова євроінтеграції України	169
Макарова С. О. Ефективність реалізації сервісної функції органів Державної митної служби України	171
Видріна О. Ю., Терещенко О. М. Історичний розвиток податків: від минулого до сьогодення	173
Карпенко Р. В. Історія та перспективи чинної системи непрямого оподаткування в Україні	175
Гримак О. Я., Калайтан Т. В. Туристичні податки: історія та сучасний стан	177
Кречетова Ю. Ю. Трансформація адміністративної відповідальності в Україні у сфері торгівлі	179
Карпенко Р. В., Верба Р. В. Історія питання щодо звільнення від плати за землю під час карантину COVID-19	181
Корольчук Л. В. Роль міжнародної торгівлі в реалізації концепції сталого розвитку у світлі сучасних подій	183
Горбань С. Ф. Напрями реформування митної справи в Україні	184
Барабаш Л. В. Поведінково-психологічні ознаки функціонування податків	194
Безрукова Н. В., Свічкарь В. А. Митне регулювання в умовах економічної інтеграції	195
Черненко К. В. Облік товарів в умовах діджиталізації	197
Сарахман О. М. Податкова оптимізація як один із засобів зниження податкових виплат	198

Шурпенкова Р. К. Організаційні форми аналізу ефективності податкового планування	200
Багрій К. Л. Значущість податкового менеджменту в системі управління суб'єктом господарювання	202
Квашук О. В. Розвиток податкової системи України в умовах децентралізації	204
Попов М. М., Череп А. В. Взаємозв'язок інвестиційної активності суб'єктів економіки та податкового навантаження	206
Огренич Ю. О., Чеховська В. С. Сучасний стан оподаткування доходів фізичних осіб в Україні	208
Савченко А. О. Особливості правового регулювання оподаткування доходів від здійснення адвокатської діяльності	210
Обнявко М. В. Особливості організації та методики аналізу грошових потоків малих підприємств	212
Шевчук О. І. Розвиток зовнішньої торгівлі України в умовах воєнного стану	214
Булах І. І. Реформування принципів оподаткування в мирний час та в умовах воєнного стану	216
Корольчук К. Р. Особливості правового регулювання сплати земельного податку в умовах воєнного стану	218
Булківська В. А. Податкові зміни та пільги для фізичних осіб – підприємців в умовах воєнного стану	219
Сарана Л. А. Податкове навантаження для спеціальної третьої групи ФОП на період дії воєнного стану	222
Мацука В. М. Світовий досвід оподаткування на приріст капіталу	223
Сукач О. М. Прибуткове оподаткування страхових компаній в Україні	225
Назарова М. М. М., Ущапівська А. М. Сучасні тенденції розвитку товарних ринків країн Азії	227
Сотник А. А. Експрес-діагностика ефективності діяльності торговельних підприємств	229
Шмигельська О. Д. Проблематика впровадження медіації та її суттєві недоліки у вирішенні податкових спорів у сучасних умовах в Україні	231
Волинець В. В. Медіація як ефективний спосіб вирішення податкових спорів для внутрішньо переміщених осіб під час війни	233
Тардаскіна Т. М., Терешко Ю. В. Міжнародний досвід діяльності операторів поштового зв'язку щодо впровадження інновацій	235
Дорофєєва Л. М. Професійна підготовка фахівців митних органів: ретроспективний аналіз	237
Колесников К. М. Регулювання митних відносин на Боспорі: джерела права	239

НЕОБХІДНІСТЬ СПЛАТИ ПОДАТКІВ У ПРАЦЯХ ХРИСТИНИ ПІЗАНСЬКОЇ ВСУПЕРЕЧ ТОГОЧАСНІЙ АНТИПОДАТКОВІЙ РИТОРИЦІ

Санжарова Галина Федорівна

Київський столичний університет імені Бориса Грінченка (м. Київ)

Павлюх Ольга Анатоліївна

Державний податковий університет (м. Ірпінь)

У середньовічній Франції державне оподаткування пройшло досить складний шлях затвердження, інституційного оформлення і сприйняття суспільством. В перші два десятиліття XV століття усі французькі політичні автори одностайні в описах марнотратства та розпусти двору, зловживань та надмірних пенсій принципів, безладу у королівських фінансах та непомірних податкових зборів, і, нарешті, необхідності «реформ». Герцог Бургундії Жан Валуа обрав критику влади (орлеанського оточення хворого короля Карла VI) і вимогу «реформування» в якості знаряддя в боротьбі за владу. У його програмі – повне скасування податків, масове скорочення чисельності державних службовців, чистка королівської адміністрації, не кажучи вже про повішення кількох фінансистів – є все, що подобається громадській думці. В історіографії донедавна всі критики тогочасної системи податків в королівстві зараховувалися до пробургундського пулу авторів.

На перший погляд, Христину Пізанську (1364–1430) також слід зарахувати до когорти недоброзичливців тогочасних державних податків. В її етико-політичних та дидактичних трактатах досить легко віднайти уривки, в яких вона засуджує корумпованих фінансистів і жорстоких збирачів дияволу, «великих, жирних і збагачених». Христина з боєм описує страждання бідних людей, переповнених податками та зборами, змушених аби розрахуватись продавати «бідні речі зі свого бідного дому». Але на відміну від переважної більшості сучасних авторів Христина Пізанська не пропагандує необхідність скасування всіх податків, а, навпаки, визнає їх необхідність для існування держави, право короля вводити і за потреби збільшувати податкові збори, обов'язок жителів королівства сплачувати податки, законність і виправданість використання владою примусових методів для їх отримання.

Одним з найулюбленіших антифіскальних аргументів протягом XIV–XV ст. була асоціація слів «Франція» та «Свобода». Супротивники податку стверджували, що франки («вільні») ніколи не платили данину римлянам, звідки й пішла їх назва. Усі автори того часу, – Філіп де Мезьєр і Есташ Дешам, Жан Жерсон і Ніколя де Кламанж, Жан Жувеналь Дезюрсен, – використовували цей «етимологічний» доказ. Христина Пізанська також говорить про походження королівства від нащадків троянців і дає Франції

персоніфіковане ім'я Лібера. Але для неї бути вільним – це набагато більше, ніж бути звільненим від податків. Королівством має керувати не тиран, а «природний» князь, здатний захистити мир і єдність держави. В «*Livre du corps de police*» письменниця пише: «хоч іноді людям здається, що вони обтяжені податками, вони не повинні вірити, що деінде, тобто в інших королівствах чи країнах, люди менш обтяжені, ніж у Франції». Для Христини краще талья, встановлена «добрим принцем», ніж тиранія, громадянська війна та анархія. Королівський податок, таким чином, не є несумісним із французькою свободою.

Великий богослов XV століття Жан Жерсон у проповіді 7 листопада 1405 року заявив: «помиляються ті (легісти), хто каже принцям (володарям), що все їхнє, і що вони можуть використовувати все відповідно до свого бажання та волі, беручи собі те, що належить їхнім підданам». Щоб підтвердити свою точку зору, він використовує образ соціального тіла: якщо б голова захотіла повернути до себе всю кров від інших членів, це, без сумніву, призвело б її власного знищення. Голова без тіла не може існувати; знекровлене тіло гине. Філіп де Мезьєр, Жан Жувеналь Дезюрсен наводять схожі аргументи проти податків, використовують алегорію «соціального тіла», щоб засудити надмірне королівське оподаткування.

Христина теж звертається до алегорії «соціального тіла», але зовсім в іншому сенсі. Насправді, за твердженням авторки в третій частині «Книги Миру» (1413 рік), це не голова (володар) прагне «притягнути до себе кров, здоров'я і речовину» тіла (королівства) і, таким чином піддає його смерті, це один із членів «соціального тіла». Христина відверто і чітко зазначає – не король з його податками, а бургундська партія з її зловживаннями грабує французів і веде королівство до краху.

Христина Пізанська без вагань підтверджує свої ідеї щодо податку, які вона сформулювала і виклала у 1406 році в «*Livre du corps de police*», під час призначення та збору великих талій (прямого податку) і постійних скандальних звільнень вищих держслужбовців, насамперед фінансистів, у розпал політичної кризи в королівстві, на піку напруги між орлеанською і бургундською придворними партіями. Ми дійшли висновку, що ідеї першої європейської професійної письменниці були організовані в виважену і гармонійну теорію оподаткування, яку вона невтомно повторювала з однієї книги в іншу між 1404 і 1413 роками. Погляди Христини Пізанської щодо ролі податкової системи для держави походять з її вивчення діяльності та політичних роздумів Карла V та його оточення (наприклад, ідеї викладені в «Сновидінні садівника»). Їх можна підсумувати чотирма пунктами: 1) король має право підвищувати податки; 2) це право має межі; 3) пекло обіцяно тим, хто переступить ці межі; 4) піддані зв'язані обов'язком покори і можуть бути примушені сплачувати податки.